

Anmeldelser

Giorgio Agamben, *Det kommende fællesskab*, Oversat af Carsten Juhl, Forlaget THP 2021, 199 s., 150 kr.

Carsten Juhls danske oversættelse af Giorgio Agambens *Det kommende fællesskab*, der oprindeligt udkom på italiensk i 1990 og i en ny udgave i 2001, hvorpå oversættelsen er baseret, varsler en ny fase i den danske Agamben-reception. Det er nemlig det første værk fra Agambens forfatterskab til at udkomme på dansk, der stammer fra før udgivelsen af hans store *Homo Sacer*-projekt udgivet i 9 delbind i årene 1995-2015. Dette er interessant i en tid, hvor det mest er Agambens allernyeste tekster der har bidraget til debatten om corona-pandemien, som vækker opsigt. Ikke mindst hans bidrag til debatten i Italien om corona-restriktioner og vacciner, udgivet samlet som *A che punto siamo? L'epidemia come politica* [dk. *Hvor befinder vi os? Epidemien som politik*], samt hans politiske engagement i samme forbindelse med indlæg i det italienske parlament og som medstifter af Commissione dubbio e precauzione [dk. Tvivls- og forsigtighedskommissionen]. At det er Agambens ældre forfatterskab, der får opmærksomhed, er dog glædeligt, og med netop *Det kommende fællesskab* er det en central bog, der nu bliver tilgængelig på dansk.

Overordnet falder bogen i en hoveddel bestående af 19 korte tekster (s. 11-116), der for de fleste teksters vedkommende kun fylder et par sider, men som tilsammen udgør en mosaik, hvor begreberne resonerer på tværs af de enkelte tekster. Dette bliver særligt tydeligt når man læser bogens sidste deciderede tekst "Det uoprettelige" (s. 119-145), der falder i tre dele, og følger efter de 19 korte tekster. Her formulerer Agamben i det, der ifølge ham selv, "kan læses som en kommentar til §9 i [Heideggers] *Væren og tid* og til proposition 6.44 i Wittgensteins *Tractatus*" (s.121), et decideret ontologisk korrektiv. Som sådan belyser den afsluttende tekst den forudgående hoveddel, ligesom de 19 tekster har klargjort for forståelsen af den sidste tekst. Dermed åbner de gensiddigt op for hinanden, og bogen genåbner sig således for en dybere forståelse ved sin afslutning. Til allersidst følger et senere tilføjet efterord, eller "Postilla", fra 2001, der sætter den oprindelige tekst fra 1990 i en tydeligere forbindelse til Agambens senere værker.

Den umiddelbare kontekst for bogen er debatten, indledt i 1980'erne, mellem Jean-Luc Nancy og Maurice Blanchot omkring fællesskaber, der rækker tilbage til George Batailles forfatterskab, men også senere fortsættes af blandt andre Jacques Derrida og Roberto Esposito. På spil var og er spørgsmål om fællesskabers karakter og mulighed, og hvad der kan og bør konstituere et fællesskab. Men som Agamben understreger i

det senere tilføjede efterord (s.149-152), er *Det kommende fællesskab* egentlig umiddelbart kontekstløs, da bogens sigte er bredere end denne debat, og bogen netop er kendetegnet ved sin "uaktualitet" (s.151), eller rettere usamtidighed i nietzscheansk forstand. Dette er ikke mindst tydeligt med teksten "Tiananmen" (s.113-116), hvor Agamben reflekterer over den kinesiske stats myrderier af protesterende studenter på Den himmelske Fredsplads i Beijing, 1989 og antyder at der er mere på spil i denne begivenhed og den kinesiske stats reaktion, end hvad der umiddelbart var blevet opfattet i Vesten, nemlig en mere generel sandhed om statsdannelse, politiske fællesskaber og magt. Som han skriver i afslutningen af teksten, i bogens filosofisk-ontologiske jargon: "Den vilkårlige singularitet, der vil tilegne sig selve tilhørsforholdet, sin egen væren-i-sproget, og derfor giver afkald på enhver identitet og på ethvert tilhørsforhold, udgør statens hovedfjende. Hvor end sådanne singulariteter fredeligt giver udtryk for deres fælles væren, vil der være et Tiananmen, og før eller senere vil kampvognene komme til syne." (s.116).

Det kommende fællesskab udgør i den forstand en intern overgang i Agambens forfatterskab til en mere eksplicit politisk orienteret og engageret tænkning som senere videreføres i netop *Homo Sacer*-projektet, hvor flere ansatser fra *Det kommende fællesskab* udfoldes meget bredere. Det gælder ikke mindst Agambens kritik af rettighedstænkningen, det vil sige forestillingen om at mennesker gennem tilføjelsen af et prædikat som fx statsborger opnår sikring gennem tildelingen af rettigheder, samt idéen om at menneskelivet, af suveræn magten, opsplittes i et 'nøgent liv', der som et biologisk substrat, adskilt fra menneskets politiserede eksistens, altid ligger latent under de tildelte rettigheder, og at dette nøgne liv udgør det egentlige punkt for statsmagten, der altid kan fjerne de givne rettigheder og reducere individet til sin blotte kropslige udsathed og dermed udskille det fra samfundets beskyttelse: "Det er det, som den hykleriske lære om det nøgne livs hellighed og de vage erklæringer om menneskerettigheder har til opgaver at skjule" (s.115). Denne kritik leder direkte over i Agambens måske mest berømte begreb, nemlig hans aktualisering af den romerrettslige figur "homo sacer", som kom til at lægge navn til det senere storværk og som allerede optræder her i *Det kommende fællesskab*. Homo sacer er det menneske, der ikke kan ofres, men straffrit dræbes og dermed udsættes for en dobbelt udelukkelse, både fra den menneskelige og den guddommelige ret. Denne figur undersøges meget mere indgående fem år senere i *Homo Sacer. La potere sovrano e la nuda vita* [*Homo Sacer. Den suveræne magt og det nøgne liv*], men nævnes allerede her – faktisk dukker den allerede første gang op i Agambens tænkning i 1982 i bogen *Il Linguaggio e la morte* [*Sproget og døden*].

Med homo sacer-figuren og idéen om det hellige som noget negativt åbner *Det kommende fællesskab* op for Agambens arbejde med religion og religiøse tankefigurer. For udover det politiske engagement viser bogen også tydelige eksempler på at Agamben igennem hele forfatterskabet har været både interesseret og velbelæst indenfor en jødisk og kristen teologisk tradition og religionshistorie, og han inddrager både Thomas Aquinas og skolastikerne, Amalrik af Bena og Plotin, Talmud, hasidisk jødedom og kabbalisme. Dette kommer til udtryk gennem hele bogen, men særligt i teksterne

”Om limboen” (s.15-17), ”Agio. Ved siden af” (s.39-42), ”Glorier” (s.75- 79) og ”Schechina” (s.105-111).

Det som særligt kendetegner Agambens behandling af de teologiske traditioner i den jødisk-kristne kulturkreds’ idéhistorie, er, at de altid kobles til det ikke-teologiske. Dermed inkluderes teologiske refleksioner i mere generelle problemstillinger og ikke-teologiske problemer belyses igennem de religiøse tankefigurer. Hermed bliver religion og teologi til en del af et bredere refleksionsrum for Agamben, hvor de religiøse traditioner netop kan bruges filosofisk til at belyse verden anderledes. Dette ses eksempelvis i Agambens behandling af messianske strømninger inden for såvel kristendom som jødedom og islam, hvor han netop bruger dem som inspiration til at kunne tænke et alternativ til samtidens politiske situation. Dette gør han blandt andet ved at genfortælle en anekdote om en kabbalistisk rabbiners parabel om det messianske rige, som Walter Benjamin skulle have fået fortalt af Gershom Scholem og senere videregivet til Ernst Bloch der inkluderede den i hans bog *Spor*: ”Blandt de chasidiske jøder cirkulerer en beretning om den kommende verden. Den siger: [...]. Alt vil være som her, blot en smule anderledes” (s.75-76). Hvordan dette skal forstås og vigtigere, hvordan dette anderledes kan tænkes, er måske det vigtigste samlende spørgsmål igennem Agambens forfatterskab fra og med *Det kommende fællesskab*.

Det kommende fællesskab bliver i den forstand også en foreløbig formulering af nogle idéer og en ontologisk gentænkning, der læst over 30 år senere og i lyset af Agambens efterfølgende udgivelser fremstår som tidlige tankeudkast til det forehavende, Agamben senere søsætter i *Homo Sacer*-projektet og omkringliggende værker, nemlig at formulere grundlaget for en kommende politik igennem en samtidskritik baseret på filosofiske undersøgelser af den vestlige kulturs historie og begreber fra antikken til i dag. En korrektion af det ontologiske grundlag for den vestlige politik og en kritik af den deraf følgende begrebslighed er nemlig, ifølge Agamben, udgangspunktet for at kunne gentænke politikken.

Carsten Juhl har tidligere introduceret til Agambens forfatterskab i pamfletten *Homo Sacer afsluttet og genåbnet* (2015), oversat flere af Agambens bøger til dansk, *Resterne fra Auschwitz. Arkivet og vidnet* (2012), *Homo Sacer. Den suveræne magt og det nøgne liv* (2016), samt *Brugen af kroppene* (2019), og han oversætter jævnligt mindre tekster af Agamben på sin hjemmeside www.carstenjuhl.dk. Men ligesom i de tidligere udgivelser er hans oversættelsesvalg i *Det kommende fællesskab* til tider egensindige. Det kommer blandt andet til udtryk allerede i navngivningen af de enkelte tekster, hvor han blandt andet har valgt at oversætte den tekst, som på italiensk har titlen ”Dal Limbo”, med det kludrede danske ”Om limboen”. Eller når han oversætter den kursiverede term ”*tempo della fine*” med ”*tidernes aften*” (s.149). Denne term har ellers en central betydning i Agambens forfatterskab i relation til hans læsninger af Paulus og en messiansk og eskatologisk strømning i kristendomshistorien – særligt åbenlyst da det senere tilføjede efterord stammer fra de samme år som hans Paulus-læsning og kommentar til Romerbrevet, *Il tempo che resta* [dk. *Den resterende tid*]. Eller når Juhl vælger at skrive ”den kristne oiconomia” frem for den kristne oikonomia. Ikke desto mindre er det at oversætte Agamben en udfordring, som Juhl til vores alles glæde gentagne

gange har taget på sig, og efterordet "Anstødsstenene. Et efterord om singulariserings sløjfer og historie" (s.155-199) rammesætter fint værket ved ganske kort at indplacere det i Agambens forfatterskab og optegne dets filosofihistoriske kontekst i 80'ernes fællesskabsdiskussioner. Hovedsageligt tager efterordet sig dog ud som et bidrag til en dansk Agamben-reception, hvor Agamben overvejende læses politisk, men som i samme ombæring både underspiller religionens betydning for Agambens tænkning og af-teologiserer hans begreber.

Alt i alt er det glædeligt at endnu en af Agambens bøger føjer sig til den række af danske oversættelser, der allerede foreligger. Ikke mindst fordi vi med *Det kommende fællesskab* stifter bekendtskab med Agambens tænkning, fra før han blev en international superstjerne på den kritiske teoris himmel, og længe før han, i lyset af hans corona-interventioner, måske i dag mest anses som en udbrændt superstjerne. *Det kommende fællesskab* er Agamben, når han er bedst og mest prægnant. Det er vanskelig læsning, men også vild tænkning. Samtidig er det et af de mest interessante eksempler på, hvordan religion til stadighed spiller en rolle i filosofien og påvirker tænkningen, hinsides forestillingen om den som blot en genstand for kritik.

Erik Sporon Fiedler, Postdoc, Ph.d.
Det danske Institut i Rom